

MATTEÛSJAAR A 2019-2020
ALLERHEILIGEN
1 november 2020

Evangelie: Mt 5,1-12a

Uit het heilig evangelie van onze heer Jezus Christus volgens Mattheüs

- ¹ Bij het zien van deze menigte ging Jezus de berg op,
en toen Hij was gaan zitten,
kwamen zijn leerlingen bij Hem.
- ² Hij nam het woord en onderrichtte hen met deze toespraak:
- ³ `Gelukkig die arm van geest zijn,
want hun behoort het koninkrijk der hemelen.
- ⁴ Gelukkig die verdriet hebben,
want zij zullen getroost worden.
- ⁵ Gelukkig die zachtmoedig zijn,
want zij zullen het land erven.
- ⁶ Gelukkig die honger en dorsten naar de gerechtigheid,
want zij zullen verzadigd worden.
- ⁷ Gelukkig die barmhartig zijn,
want zij zullen barmhartigheid ondervinden.
- ⁸ Gelukkig die zuiver van hart zijn,
want zij zullen God zien.
- ⁹ Gelukkig die vrede brengen,
want zij zullen kinderen van God genoemd worden.
- ¹⁰ Gelukkig die vervolgd worden vanwege de gerechtigheid,
want hun behoort het koninkrijk der hemelen.
- ¹¹ Gelukkig zijn jullie, als ze jullie uitschelden en vervolgen
en je van allerlei kwaad betichten vanwege Mij.
- ¹² Wees blij en juich,
want in de hemel wacht jullie een rijke beloning.
Zo hebben ze immers de profeten vóór jullie vervolgd.

KBS Willibrord 1995

A. Enkele aantekeningen bij Mt 5,1-12a: de zaligsprekingen

1. In 2008 is een magistrale studie verschenen van Peter Schmidt, *Ongehoord, Christen zijn volgens de Bergrede*.
We kunnen hieruit maar beperkt enkele aantekeningen putten:
 - a) De Bergrede is de *grote onderrichting door Jezus*; ook genoemd: het is de programmaredede omtrent het christen-zijn. Jezus geeft daarin *zijn* commentaar op Wet en Profeten;
 - b) Jezus *profileert* zich dus, volgens Mattheüs, als Leraar en Meester (zie uitdrukkelijk Mt 23,8-10) dat is natuurlijk de *favoriete* tekening die Mattheüs van Jezus maakt,

of met andere woorden gezegd: de evangelist tekent Jezus graag als ‘*De nieuwe Mozes van het nieuwe Godsvolk*’.

- c) Dat wil *niet* zeggen, of dat heeft *niet* te betekenen dat Matteüs Jezus tekent als diegene die gekomen is om ‘Wet en Profeten’ af te schaffen, maar wel integendeel om de vervulling te brengen: de diepste zin van wat God wil;
- d) Vandaar Jezus’ oproep om ‘het koninkrijk van God te zoeken’ en dan ook te vervullen;
- e) In het centrum – zo heeft de exegeet Schmidt op schitterende wijze uitgemaakt - staat het gebed van de Heer: het onze Vader; hij zegt zelfs: het Onzevader staat in het hart van de Bergrede.

2. De Bergrede vangt aan met de zaligsprekingen – dat is, zo mogen we samenvattend begrijpen – *de algemene naam* voor die eerste 12 verzen in de Bergrede, nl. Mt 5,1-12.

- a) Er staan er negen (9) geformuleerd;
- b) Maar als we Schmidt mogen geloven, - en waarom zouden we dat niet ? – zijn die zaligsprekingen beter te vertalen als ‘**Gelukkig die...**’
- c) Jezus wenst die zogezegde negen categorieën... telkens geluk; het zijn telkens *gelukwensen*...
- d) En wat bedoelt Jezus nu met die gelukwensen? Is dat enkel maar een *proficiat*, een *schouderklopje*, een *complimentje*...?

Daarom een citaat uit Schmidt:

*“De zaligsprekingen prijzen gelukkig, zeker, maar **wekken terzelfdertijd ook op om te leven volgens de ingesteldheid die in elke zaligspreking aanprezen wordt. Jezus feliciteert, maar zegt meteen: doe jij evenzo!** Bij Matteüs kan je onmiddellijk die beide aspecten aanvoelen: gelukkig ben als je arm van geest bent – maar span je ook in om dat te **worden**, gelukkig ben je als je zachtmoedig bent, maar **word** het ook, **word** barmhartig, **word** een vredebrenger, **word** zuiver van hart, leer honger en dorst te hebben naar gerechtigheid.. De zaligsprekingen verwoorden niets minder dan wat Jezus bedoelde met zijn woorden in 4,17: Kom tot inkeer- ga anders leven en denken – want het koninkrijk van de hemel is nabij.”* (p. 67).

- e) Als wij volgens Schmidt in elke zaligspreking meteen Jezus’ oproep mogen horen om **zo** te worden **als** in die zaligspreking telkens wordt uitgedrukt, dan mogen we ook terecht **in de Bijbels-evangelische boodschap die Jezus heeft beleefd** en vaak in menselijk aandoenlijke taal en beelden heeft verkondigd, gaan zoeken naar de weg om ‘*een mens te zijn op aarde in deze wereltijd*’ en ‘*net als Jezus te worden die hij ons heeft voorgedaan*’.

B. Over het geheel van de zaligsprekingen (Mt 5,1-12a)

Uit: P. SCHMIDT, *Ongehoord. Christen zijn volgens de Bergrede*, Davidsfonds, Leuven, 2008, 288 pag.

Poging tot bondig overzicht van zijn gedachtegang van pag. 72-78:

1. De vertalingen van vers 3 volgens:

- a. Willibrord (1995): ‘Gelukkig die **arm van geest** zijn’

- b. NBV (2005): ‘Gelukkig die **nederig van hart** zijn...
2. In zijn studie vertaalt hij zelf (P.S.) als: ‘Gelukkig die zich **arm weten**...
3. Omtrent vertaling WB (1995): ‘arm van geest’ noteert hij:
“In het huidige Nederlands roept ‘arm van geest’ associaties op die ver van de oorsprong afstaan. De uitdrukking wordt in ons taalgebruik al snel in verband gebracht met gebrek aan intelligentie of intellectuele capaciteiten. Men gebruikt ze eveneens ter verwijzing naar mentaal gehandicapten. In een totaal ander register kan men ‘zalig de armen van geest!’ ook wel als ironische reactie horen wanneer iemand een dwaasheid beging of een dom antwoord gaf. Het woord roept op zichzelf ook al snel negatieve broertjes uit het woordenboek op: armtierig, pover, zielig – allemaal begrippen die niet bijster positief klinken en het geloof doen lijken op een armzalige bedoening voor mensen die het leven niet aankunnen”. (pag. 72).
4. Omtrent de vertaling NBV (2005): ‘nederig van hart’ noteert hij:
*“Nederig van hart behoort daar zeker toe [tot de inhoud van de betekenis van wat Mt. met dat eerste vers van de zaligspreking bedoelt], is er een essentieel aspect van. In die zin is de vertaling van de Nieuwe Bijbelvertaling ongetwijfeld correct. Maar nederigheid **dekt niet de hele lading van het woord**, en daarom volg ik in dit boek de vertaling niet.*
5. Zijn volgende stap – zo te verstaan – is dan zijn vertaling: ‘Gelukkig die zich arm weten’: uitleggen – verantwoorden. Hoe?
- a. *“Allereerst heb ik daarvoor een exegetisch motief.”*
 Dat betekent dat Matteüs en Lucas uit dezelfde bron (in het Dt: ‘Quelle’) het woord ‘arm’ hebben overgenomen en behouden: Lucas letterlijk, Matteüs *“bouwt op die oorspronkelijke notie voort”.* (pag. 74)
- b. En als goede exegeet kijkt hij ook naar de structuur van de tekst van de zaligsprekingen over het geheel van de verzen 3-12a.
 En we noteren zijn opmerkingen:
*“Op de **eerste** zaligspreking volgt de beloften ‘want voor hen is het koninkrijk van de hemel’. Dan volgt voor de andere zaligsprekingen een reeks beloften die wel allemaal in dezelfde richting wijzen, maar toch verschillend geformuleerd werden. De **achtste** zaligspreking echter, de laatste van de reeks die in de derde persoon geformuleerd staat, **krijgt dezelfde belofte als de eerste**: ‘Want voor hen is het koninkrijk van de hemel’ Matteüs’ stijl kennende, mogen we aannemen dat hij daarmee de acht zaligsprekingen **als één thematisch geheel** presenteert. Het negende macarisme, dat de traditie altijd in één adem met het achtste uitsprak: lijkt dan een soort aanhangsel te zijn, of beter een concretisering van het algemene begrip ‘vervolging omwille van de gerechtigheid’, overeenkomstig de lastige situatie van de christenen in Matteüs’ tijd. Wat daar ook van zij, de **insluiting**: ‘voor hen is het koninkrijk van de hemel **bindt alle zaligsprekingen in één schoof** samen en koppelt meteen ook de eerste als een soort titel aan alle andere. Maar dat betekent dat elk van de volgende zaligsprekingen haar eigen licht werpt op de betekenis van de eerste , en **dat we de armoede van geest niet kunnen reduceren tot nederigheid van hart.**”* (p.73-74)

Hier vinden we meteen de uiteindelijke reden waarom hij reeds gezegd heeft (zie boven, nr. 4) dat **'nederigheid van hart'** niet de hele lading dekt van het woord 'arm' – 'nederig van hart' is de vertaling in NBV (zie bij 1.)

6. En wat nog over dat **'thematische geheel'**?

*"Het is mijn overtuiging dat alle andere zaligsprekingen van Matteüs ook **onder armoede van geest vallen en er als het ware een invulling van zijn. De eerste zaligspreking is er niet zomaar een die je bij de andere kan optellen, maar veeleer een die alle andere omvat. Zij drukt een grondhouding uit die de leerling van Jezus moet kenmerken.**"* (pag. 73)

7. En die grondhouding is volgens P. Schmidt best uit te drukken in het woord 'arm' dat volgens hem zeker behouden moet worden en dat dan als 'arm voor God' moet worden begrepen.

a. Hij noteert dienaangaande:

*"De voornaamste reden waarom ik in de zaligspreking het woord 'arm' wil behouden is van **theologische aard**"*

b. En over de 'bewuste redactionele ingreep' van Matteüs **'armen met de/in de geest'** is zijn standpunt duidelijk na afweging van heel wat redenen: "

*"Om heel andere redenen, die hier niet kunnen worden uitgelegd, meen ik echter, met het gros van de commentatoren, dat **'geest'** in de zaligspreking **°niet slaat op Gods geest °maar op een menselijke kwaliteit. Met intelligentie, talent, verstand.. heeft de uitdrukking zoals gezegd weinig of niets te maken. Het gaat veeleer om de fundamentele ingesteldheid, de levenshouding van de mens**"*

8. En wat hieromtrent in het **Oude Testament**?

a. *"Met zijn toevoeging knoopt Matteüs aan bij meer morele betekenis die de term reeds in de Hebreeuwse Schmidt had gekregen. In het O.T. horen we geregeld van de 'armen van JHWH'. Dat kunnen de onterfden, verdrukten, bedroefden zijn, of de dagloners, de vreemdelingen, de machtelozen, kortom alle mensen van wie de situatie objectief gezien en los van hun innerlijke ingesteldheid nederig is, dat wil zeggen: onaanzienlijk, dicht bij de grond. Het zijn de 'losers' van de maatschappij, de mensen waar anderen overheen lopen en voor de **profeten** in de bres moeten springen."* (p. 75)

b. En bij **de profeten** en in **de psalmen** krijgen die armen *"een religieuze en morele voorbeeldfunctie. Zij worden voorgesteld als mensen die hun hoop en verwachting **niet** op eigen aanzien of prestatie baseren, **maar op God**"* (p. 74-75)

c. En die anawin *"zijn armen 'van JHWH' **in de mate** dat zij begrepen hebben dat het heil inderdaad **van God en van God alleen** komt, en niet van de idolen die de wereld aanbiedt en waarvoor we met z'n allen zo gemakkelijk in aanbidding neervallen: de idolen die eerst armen maken en ze dan onder de duim houden"* (p. 76)

9. En wat nu met Matteüs in het **Nieuwe Testament**?

a. *"Vanuit de oudtestamentische achtergrond begrijpen we meteen **de verschuiving die Matteüs heeft aangebracht** in de richting van een oproep en een uitnodiging. Armoede van ingesteldheid is **ook** een roeping voor welgestelde christenen die in de maatschappij een normale of zelfs aanzienlijke rol vervullen Materieel arm zijn **zegt op zichzelf nog niets over de waarde van een mens voor het koninkrijk van***

de hemel. Geen bezittingen hebben maakt je nog niet automatisch tot een leerling van Jezus.” (p. 76)

- b. De verschuiving die Matteüs heeft aangebracht, wordt wel eens genoemd: spiritualisering van de armoede. En wat nu met Lucas' hardheid?

*“Matteüs heft de hardheid waarmee Lucas de hebzucht veroordeelt **niet op** en zou **nooit** de dupe worden van schattenverzamelaars die zichzelf een rad voor ogen draaien met het idee dat ze er niet aan gehecht zijn. Ook in de Bergrede zegt Jezus dat men geen twee heren kan dienen. **Matteüs gaat echter nog een trede dieper dan Lucas**. Hij radicaliseert en universaliseert de bezitloosheid tot **basishouding van ELKE mens tegenover God**.”*

- c. Vandaar dan de diepste reden van Schmidt waarom hij in de eerste zaligspreking vasthoudt aan het woord 'arm'.

*“Precies die notie van bezitloosheid is het, die me doet vasthouden aan het woord arm in de eerste zaligspreking. De diepste grond van die zaligspreking ligt namelijk hierin, dat Jezus zijn hoorders van bij de allereerste woorden van zijn programmaredede **confronteert met de grondwaarheid van alle Bijbelse geloof**, namelijk dat **God alleen God is en al het andere zijn gave, niet ons bezit**.” (p. 77)*

Bibliografie:

Voor de eerste en tweede lezing, voornamelijk:

1. *Wegwijzer. Toelichting bij de Schriftlezingen voor de zondagen –A-cyclus*, Katholieke Bijbelstichting, Boxtel, voor België: Uitgeverij Emmaüs, Brugge, 1980, 172 pagina's, voor Allerheiligen, pag. 161-162..
2. NBV-Studiebijbel, Inleiding op het boek De openbaring van Johannes, op pag 2183-2184 en de voetnoten op pag. 2191.
3. Peter SCHMIDT, *Ongehoord. Christen zijn volgens de Bergrede*, Davidsfonds/Leuven, 2008, 288 pag. voornamelijk vanaf pag. 58 tot 78.